

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

В статті автор розглядає сутність державної молодіжної політики, стверджує, що демократичні перетворення в Україні звернені у майбутнє, передусім до молоді, а також аналізує праці українських вчених щодо вирішення проблем формування та реалізації державної молодіжної політики, участі молоді та молодіжних об'єднань у процесах державотворення й розвитку демократичного суспільства.

Ключові слова: *молодь, українські вчені, демократичне суспільство, молодіжна політика, державна молодіжна політика, соціалізація, країна.*

В статье автор рассматривает сущность государственной молодежной политики, утверждает, что демократические изменения в Украине обращены в будущее, прежде всего к молодежи, а также анализирует работы украинских ученых относительно решения проблем формирования и реализации государственной молодежной политики, участия молодежи и молодежных объединений в процессах государственного строительства и развития демократического общества.

Ключевые слова: *молодежь, украинские ученые, демократическое общество, молодежная политика, государственная молодежная политика, социализация, страна.*

In the article the author looks at the essence of the state youth policy and states that democratic transformations in Ukraine are directed at the future, towards the youth in the first place. He also analyses Ukrainian scientists' works devoted to solving the problems of shaping and realization of the state youth policy, the participation of the youth and youth associations in the processes of state formation and civil society development.

Key words: *the youth, Ukrainian scientists, civil society, youth policy, state youth policy, socialization, country.*

На сьогодні успішний розвиток України повною мірою залежить від успіху тих, хто завтра відіграватиме провідну роль у всіх суспільних процесах. Це обумовлює важливість реалізації ефективної молодіжної політики, яка максимально відповідатиме потребам молоді людини. Молодіжна політика відображає позицію держави до цієї групи населення, її погляд в майбутнє та адекватність політичного курсу. Вона є засобом створення необхідних для молоді людини соціального становлення й розвитку умов і гарантій, тобто може розглядатись як механізм, за допомогою якого держава вступає у взаємовідносини з молоддю, сприяє її соціалізації.

Сучасна демократія вимагає від особи не лише політичної активності й усвідомлення нею власної ролі і значення в житті суспільства, а також дії відповідно до власних переконань та цінностей. Серед чинників поступу (поряд із суспільними рухами, сучасною технологією тощо) реальною та значущою силою соціальних змін є молодь. У документах ООН зазначається, що зі зростанням кількості молоді на планеті вона стає наймогутнішим фактором у формуванні суспільства. За

даними Комісії з міжнародних гуманітарних питань, до кінця XXI століття люди віком до 30 років становитимуть майже 60 відсотків населення земної кулі, а до 25 років – близько 50 відсотків [14, с. 88]. З молоддю доводиться рахуватися як із силою, що вже сьогодні в багатьох аспектах визначає політичний, економічний, соціальний, культурний розвиток сучасного суспільства. Водночас Комісія визнала молодь найбільш уразливою групою людей, чие життя піддається загрози, а благополуччя не відповідає мінімальним стандартам [14, с. 88].

Вочевидь демократичні перетворення в Україні звернені в майбутнє, а отже, передусім до молоді. Без зацікавленості молоді та її активної участі ці перетворення нездійсненні. Україна, обравши шлях свободи та демократії, має робити ставку на молодь. Проте нині можна говорити лише про початкове становлення державної молодіжної політики в Україні. Ця політика – не прерогатива якогось одного відомства, а складова внутрішньої політики держави. Вона повинна передбачати активну інноваційну участь молоді в житті суспільства.

Молодь – органічний суб'єкт економічного, політичного та соціокультурного розвитку [14, с. 89].

Слід зауважити, що проблемами формування та реалізації державної молодіжної політики, участі молоді, молодіжних об'єднань у процесах державотворення, розвитку громадянського суспільства присвячено праці українських вчених. В. Головенько аналізує молодіжний рух української діаспори [8]; М. Перепелиця приділив увагу структурі, функціям, механізмам реалізації державної молодіжної політики, а також висвітленням досвіду впровадження, намагався окреслити шляхи вдосконалення державної політики стосовно молоді на місцях [19]; Ю. Галабурда досліджував історію становлення недержавного сектора в Україні, що тісно пов'язана з громадськими рухами та молодіжними організаціями, які виникали в різні часи та в різних державах [5]; Ю. Криворучко вважає молодь суспільним чинником формування громадянського суспільства України [16]. Науковий пошук у цій сфері здійснював також В. Вербець, який присвятив деякі наукові статті проблемі формування національної свідомості молоді, реалізації молодіжного потенціалу в процесах державотворення [16]. Варто виокремити таких дослідників, як В. Куліка [17], Н. Паніну [18],

М. Головатого [6]. та ін., які в цілому дослідили проблему формування та реалізації державної молодіжної політики, питання професійної соціалізації молодого покоління. Крім того, на цю тему проводяться численні семінари, круглі столи, конференції та зустрічі.

Характерною особливістю молодіжної політики є те, що така політика, головним чином реалізується у трьох напрямках, а саме: держава, її органи та інститути громадянського суспільства займаються вирішенням актуальних проблем молоді у соціально-економічній, культурно-освітній сферах та у підтримці молодіжного руху.

Більшість розвинених країн Західної Європи мають специфічне законодавство щодо роботи з молоддю. Крім того, молодіжна політика реалізується завдяки державним та регіональним молодіжним програмам. Такі програми мають переважно превентивний, профілактичний, застережний характер і запобігають хибним крокам та вчинкам молодих людей.

Молодь є суспільно диференційованою соціально-демографічною спільнотою, якій притаманні специфічні фізіологічні, соціально-психологічні, теоретико-пізнавальні, культурно-освітні та інші властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей [7]. Молодь є специфічною спільнотою, оскільки її сутнісні характеристики і риси перебувають у стані формування.

Щодо феномена «молодь» є багато суджень. Перш за все, предметом дискусій є проблема вікових меж.

Межі молодіжного віку окреслюються особливостями підготовки і вступу юнаків і дівчат у продуктивне життя, що фіксується у відповідних

нормативно-правових актах. В них обумовлюються право і можливість молодих людей провадити самостійну професійну діяльність, створювати сім'ю, відповідати за свої вчинки. ООН, ЮНЕСКО вважають молоддю юнаків і дівчат віком від 17 до 25 років. Соціологи деяких країн, США, наприклад, період молодості визначають з 12 до 24 років. При цьому, у тих же США поділяють молодь на «юнацтво» (12-18 років) і «молодих дорослих» (18-24 роки) [13]. В колишньому СРСР, в Україні, зокрема, вікові межі молоді були визначені 14-29 роками. Традиційно вважалось, що межа молодіжного віку – від 16 до 30 років.

У багатьох монографіях доводиться, що у 1970-1980-х роках, завдяки акселерації, ускладненню процесу соціалізації, вікові межі молоді суттєво розширилися й нині є такими: нижня – між 14 і 16 роками; верхня – між 25 і 30 роками, а в окремих країнах, в тому числі й в Україні до 35 років. Такі міркування ґрунтуються на тому, що нині підготовка молоді до праці, досягнення економічної самостійності та незалежності від допомоги батьків потребує більше часу, ніж у попередні десятиліття. Це відображає об'єктивні процеси у житті і розвитку людства: з одного боку, актуалізується завдання ранньої соціалізації молоді, залучення її до трудової практики на більш ранніх етапах, а з другого – зростають межі середнього і старшого віку, тривалості життя в цілому, продовжуються терміни навчання та соціально-політичної адаптації, стабілізації сімейно-побутового статусу тощо. У Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді» із змінами, внесеними згідно з Законом від 23 березня 2004 року, відмічається, що молоддю вважаються громадяни віком від 14 до 35 років [10].

Поняття «молодь» значною мірою базується на врахуванні особливостей психологічного розвитку людини. Як вважають вчені, приблизно з 14 років особа починає усвідомлювати свої соціальні зв'язки і своє місце в суспільстві. До 18 років практично завершується формування основних психофізичних особливостей людини, а до 24 років закінчуються процеси росту в людському організмі і формується соціальний статус особи, що, зокрема, в умовах України пов'язано із отриманням на цей час освіти, демобілізації з армії і набуттям фахових знань.

Як специфічна соціально-демографічна група, молодь характеризується не лише віковими межами, але й місцем, котре вона посідає в соціальній структурі суспільства, особливостями соціального становлення і розвитку. Це, з одного боку, відрізняє молодь від інших вікових соціальних груп суспільства, а з іншого – дає їй змогу об'єктивно посідати цілком своєрідне місце і відігравати певну роль в усіх сферах життєдіяльності. Молодь – не тільки суб'єкт, спадкоємець матеріальних і духовних багатств суспільства, а й творець нових, прогресивніших політико-демократичних суспільних відносин. З метою прогресивної та ефективного дії, вона має бути готовою до відтворення і

розвитку не тільки матеріальних, а й політичних, духовних цінностей, культури своєї нації, народу. Саме це і робить її основною рушійною силою прогресивного суспільно-політичного розвитку на етапі становлення української нації.

Визначальними для молодого покоління є ставлення старших поколінь, суспільних інституцій та особливо держави, що виявляється в державній молодіжній політиці. Молода людина особливо відчуває це ставлення через провадження молодіжної політики безпосередньо на місцях. Якщо в результаті здійснення молодіжної політики створюються необхідні умови, надаються достатні гарантії для соціального становлення і розвитку молодого покоління, то воно буде здатне і матиме бажання спрямувати свої потенції у відповідності з інтересами суспільства у всіх сферах своєї життєдіяльності. Відсутність такої політики або її неадекватне проведення, як справедливо зазначає М. Головатий, призводять до серйозних кризових явищ у молодіжному середовищі, зокрема, й у всьому суспільстві загалом [6, с. 40].

Не заглиблюючись в історію виникнення термінів «молодіжна політика» та «державна молодіжна політика», розробки цих понять, зазначимо, що в Україні вони вперше почали використовуватися в радянські часи партійними органами, знайшли відображення в матеріалах партійних з'їздів і пленумів ЦК КПРС і КП України.

У часи реформ, перебудов роль молоді у суспільних процесах зростає і, відповідно, особливій уваги набуває молодіжна політика держави. Тому в 90-х роках ХХ століття політика незалежної Української держави щодо молоді зазнала істотних змін. Утвердилася державна молодіжна політика нового типу, яка своєю пріоритетною і специфічною спрямованістю покликана створити умови для якнайшвидшого соціального становлення молоді для найповнішої її самореалізації як у власних, так і суспільних інтересах, надати для цього необхідні гарантії.

Постала необхідність глибокого аналізу пройденого етапу становлення державної молодіжної політики, оцінки її ефективності, перспектив соціальної та політичної орієнтації в цілому, і здійснення на цій основі практичних кроків у вирішенні проблем молоді. Відомо, що реформи, які покликані демократизувати державний устрій в Україні, передбачають суттєву децентралізацію владних повноважень. Місцеві органи влади завдяки цьому зможуть проводити більш самостійну (у межах компетенції) політику, у тому числі молодіжну, максимально наближену до потреб підпорядкованої їм території.

Молодіжну державну політику в незалежній Україні було започатковано Декларацією «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (1992 р.) [9]. та Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.) [10]. Потім вона деталізувалася в таких Законах України як «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1998 р.)

[11], «Про зайнятість населення» [12] тощо. Основні права і обов'язки молоді, як і інших громадян України, зафіксовані в Конституції України (ст. 53) [15].

В Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» дано наступне визначення державної молодіжної політики, а саме: «Державна молодіжна політика – це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України». Також потрібно зазначити на тому, що це визначення конкретизує мету діяльності держави стосовно молоді, є законодавчо закріпленим для використання в практичній роботі

Отже, під терміном «молодіжна політика держави» розуміємо чітко та об'єктивно визначену систему ідей, принципів, теоретичних положень стосовно місця, ролі та перспектив молоді в поступальному розвитку суспільства, закріплених у законодавчих, нормативних актах, інших документах (у програмних документах політичних партій, заявах громадських організацій, промовах окремих суспільних лідерів), а також притаманних громадській думці, у першу чергу, самої молоді, та діяльність суб'єктів молодіжної політики (якими є різноманітні суспільні інституції, а також сама молодь) щодо втілення найбільш ефективними засобами цих ідей, теоретичних положень у реальність в інтересах самої молоді та суспільства в цілому [2, с. 350].

Заслугує на увагу тлумачення державної молодіжної політики В. Головенька: «Молодіжна політика охоплює всі сфери життєдіяльності молоді, включає в себе всі питання, пов'язані з формуванням і вихованням молоді, охоплює всі процеси соціалізації, всю сукупність ідей щодо місця і ролі молоді в суспільстві та їхню реалізацію. Молодіжна політика є сукупністю дій всіх державних і громадських інституцій, проте кожний її суб'єкт, соціальна інституція здійснює її диференційовано відповідно до своїх потреб і можливостей з урахуванням місцевих умов» [8, с. 136]. Інший дослідник проблем молодого покоління І. Гайванович вважає, що «Молодіжна політика – це, по-перше, система ідей, теоретичних положень про місце і роль молодого покоління в суспільстві; по-друге, це практична діяльність суб'єктів такої політики: Радянської держави, громадських організацій та інших соціальних інститутів щодо реалізації цих ідей, положень і директив з метою формування і розвитку молоді, реалізації творчих потенцій в інтересах будівництва нового суспільства» [4, с.117]. Подібного погляду з поправкою на час і нові історичні умови дотримується М. Головатий, який зазначає, що під державною молодіжною політикою слід ро-

зуміти наявність у суспільстві чітко і об'єктивно визначених, законодавчо-закріплених ідей стосовно місця і ролі молоді в поступальному розвитку суспільства, а також системи різноманітних заходів, що сприяють реалізації цих ідей. Мета державної молодіжної політики – створити необхідні соціально-економічні, політико-правові, організаційні умови і гарантії для соціального становлення, розвитку і вдосконалення як окремої молодої людини, так і всього молодого покоління. Також М. Головатий розглядає молодіжну політику в державі не взагалі, а з урахуванням того, що її суб'єктом є держава, державні органи (котрі практично реалізують цю політику), політичні партії, громадські організації та об'єднання, профспілки, соціальні інститути (освіти, культури), окремі громадяни і, обов'язково, самі молоді люди [6, с. 6].

Серед інших заслуговує на увагу тлумачення В. Криворученка: «Молодіжна політика охоплює всі сфери життєдіяльності молоді, включає в себе всі питання, пов'язані з формуванням і вихованням молоді, охоплює всі процеси соціалізації, всю сукупність ідей щодо місця і ролі молоді в суспільстві та їхню реалізацію. Молодіжна політика є сукупністю всіх державних і громадських інституцій, проте кожний її суб'єкт, соціальна інституція здійснює її диференційовано відповідно до своїх потреб і можливостей з урахуванням місцевих умов» [16, с. 60].

У виробленні ефективної державної молодіжної політики важливу роль відіграє з'ясування суті та змісту процесів життєвого самовизначення молоді людини. Ці процеси поділяються на соціальне, політичне, професійне та економічне самовизначення.

Основною метою реалізації державної молодіжної політики в Україні повинно стати: створення умов для самореалізації кожної молодої людини та розвиток ініціатив молоді на принципах: відкритості, системності та комплексності, особливо, що стосується поглиблення соціальної політики та підвищення якості життя.

Головну ідею реалізації державної молодіжної політики можна сформулювати таким чином: кожна молода людина повинна мати рівні умови для успішного життєвого старту; одержати якісну вищу освіту; отримати перше робоче місце; мати можливість забезпечити себе власним житлом та займатися самовдосконаленням протягом всього життя.

Основоположними принципами державної молодіжної політики мають бути:

- по-перше, повага до поглядів та переконань молоді, залучення її до безпосередньої участі у формуванні й реалізації політики та програм, що стосуються суспільства загалом і молоді зокрема;
- по-друге, правовий та соціальний захист молодих громадян з метою створення необхідних стартових можливостей для їхнього повноцінного соціального становлення та розвитку;

- по-третє, сприяння ініціативам та активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Автор дослідження погоджується з думкою О. Балакера, який наголошує на основних завданнях державної молодіжної політики, якими є:

- створення гарантованих соціально-економічних, політичних та інших необхідних стартових умов для соціалізації молоді;
- реалізація проблем, запитів, інтересів молоді – не за рахунок інших соціальних груп;
- координація зусиль державних органів, партій, організацій, об'єднань, рухів, соціальних інститутів щодо забезпечення умов для розвитку і самореалізації молоді;
- соціальний захист груп молоді, неспроможних самостійно розв'язувати власні проблеми або хоча б полегшити своє життя;
- вивчення становища молоді, створення необхідних умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян, діяльності молодіжних організацій для повноцінного соціального становлення та розвитку молоді;
- допомога молодим людям у реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив;
- залучення молоді до активної участі в економічному розвитку України;
- надання державою кожній молодій людині соціальних послуг по навчанню, вихованню, духовному і фізичному розвитку, професійній підготовці;
- координація зусиль усіх організацій та соціальних інститутів, що працюють з молоддю [1, с. 64].

Оскільки в Україні реалізація молодіжної політики є одним із пріоритетних напрямків діяльності держави, вона вимагає спрямовувати свою ідеологію на підтримку молодої людини, її активне включення в суспільне життя. Враховуючи досвід країн Західної Європи щодо реалізації молодіжної політики, необхідною умовою її ефективності є збільшення видатків з державного бюджету та вдосконалення механізмів надання фінансової підтримки в тих сферах, що стосуються роботи з молоддю.

Отже, молодь є рушійною силою процесу розвитку суспільства, потребуючої участі всіх елементів соціальної системи в її формуванні і напрямі процесу розвитку по шляху прогресу, а молоде покоління має як первинні, так і вторинні його особливості. До первинних (або основних) належать фізіологічні, психологічні, вікові та соціальні характеристики. Що стосується вторинних (другорядних), то вони впливають з первинних і виявляються залежно від виду громадсько-корисної діяльності, місця проживання, соціального статусу. На основі зробленого аналізу та апробації думок вище перелічених дослідників, можна стверджувати, що державна молодіжна політика України є пріоритетним напрямом діяльності держави і здійснюється в інтересах молоді, нашого суспільства та Української держави загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балакєра О. М. Довідкові матеріали про становище молоді та хід реалізації державної молодіжної політики в Україні. – К. : Весь мир, 1997. – 98 с.
2. Бородин Є. І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991-2004 рр.): Монографія. – Д. : Герда, 2006. – 472 с.
3. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України : інформ.-аналіт. Матеріали / [кіл.авторів: В. А. Головенько та О. О. Яременко (керівник) та ін.]. – К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 191 с.
4. Гайванович І. Молодіжний рух України: тенденції та перспективи розвитку // Молода нація: Альманах: Спецвипуск. – К., 2000. – С. 115–121.
5. Галабурда Ю. Молодіжний недержавний сектор у контексті становлення громадянського суспільства в Україні // Соціальна політика і соціальна робота. – 2001. – № 2. – С. 14 – 17.
6. Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення // Укр. наук. дослід. ін-т проблем молоді. – К. : Наукова думка. – 1993. – С. 6–10.
7. Головатий М. Ф. Соціологія молоді. – К. : МАУП, 2006. – 304 с.
8. Голованько В. А. Український молодіжний рух у ХХІ ст. / Укр. НДІ проблеми молоді. – К. : А.Л.Д., 1997. – 158 с.
9. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 року № 2859-ХІІ (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua/proza.htm.
10. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» із змінами від 23.03.2004 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 34. – С. 32–38.
11. Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року № 281-ХІV (зі змінами) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.gov.ua>.
12. Закон України «Про об'єднання громадян» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1992. – № 34. – С. 26–30.
13. Кербаль М. О. Зарубіжний досвід формування нормативно-правової бази щодо молодіжної політики // Сучас. Укр. політика, політики і політологи про неї. – Вип. 13. – Київ-Миколаїв, 2008. – С. 122–129.
14. Колесніченко Н. М. Становище молоді як одна з гуманітарних проблем нашого часу // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 23. Вип.10. Політичні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2002. – С. 88–90.
15. Конституція України. – К. : Україна, 1996. – 41 с.
16. Криворучко Ю. Молодь як суспільний чинник формування громадянського суспільства України // Громадянське суспільство як здійснення свободи: центрально-східноєвропейський досвід / За ред. А. Карася. – Л., 1999. – С. 309–316.
17. Кулік В. та ін. Молода Україна: сучасний молодіжний рух та неформальна ініціатива. – К. : Центр дослідження проблем громадянського суспільства, 2000. – 460 с.
18. Паніна Н. Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття та морально психологічний стан за умов тотальної аномії // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 1. – С. 41–48.

Рецензенти: Багмет М. О. – д.і.н., професор,
Палагнюк Ю. В. – к.політ.н.

© Коваль Г. В., 2011

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2011 р.